

Maciej Hubka

"Drzewica w XIX wieku, szkoła elementarna, parafia, miasto", Sławomir Olak, Radom 2007 : [recenzja]

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 11, 239-244

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Całość pracy wieńczy krótkie naświetlenie podstawowych faktów i wydarzeń związanych z historią najnowszej Ukrainy, zwłaszcza z tzw. Pomarańczową Rewolucją.

Praca zawiera również bardzo bogate zestawienie literatury ukraińskojęzycznej rekomendowanej przez autora jako uzupełnienie i poszerzenie zaprezentowanego przez niego kursu.

Reasumując. *Istorijska Ukrajinny* autorstwa M.W. Łazarowycza poza pewnymi tylko, kontrowersyjnymi fragmentami, jest godną polecenia polskiemu czytelnikowi i badaczowi dziejów Europy Wschodniej, od czasów głębokiego średnio-wiecza po dzieje najnowsze. Określone fakty i ich interpretacje, co, do których trudno zgodzić się polskiemu czytelnikowi, nie należy zrzucać na karb uprzedzeń autora, lecz obraz ogólny ukraińskiej historiografii ostatnich blisko dwóch dekad. Po prostu taka jest jej specyfika. Sama zaś książka M.W. Łazarowycza przynosi niewątpliwie nadzwyczaj obfity zbiór informacji z zakresu kultury, sztuki, postaw społecznych i uwarunkowań politycznych narodu zamieszkującego od stuleci ziemie nad Dniestrem i Dnieprem a którego losy niezmiennie powiązane były z losami narodu polskiego.

Andrzej Kobus
(Piotrków Trybunalski)

Sławomir Olak, *Drzewica w XIX wieku, szkoła elementarna, parafia, miasto*, Radom 2007, ss. 200

W ostatnich dekadach XX wieku w historiografii polskiej dość istotną rolę odgrywać zaczęła regionalistyka. Zjawisko to, związane szczególnie z rozwojem szkolnictwa wyższego (rozumianym w tym przypadku jako pojawianie się dużej ilości ośrodków filialnych, wydziałów zamiejscowych uczelni państwowych bądź powstawaniu dużej liczby uczelni prywatnych), było wynikiem rozwoju badań regionalistycznych zarówno zawodowych historyków jak i amatorów-pasjonatów. Czynnikiem dodatkowo stymulującym taki stan rzeczy jest rozwój prywatnych drukarni, umożliwiający badaczom publikowanie efektów pracy w formie książkowej. Ten pomyślny dla polskiej nauki proces dzieje się również na początku XXI wieku, czego doskonałym przykładem jest recenzowana książka¹⁴.

---

¹⁴ Jednym z pierwszych wrażeń, któremu ulega czytelnik pracy Ks. S. Olaka, jest fakt iż na stronie redakcyjnej brak informacji o recenzji wydawniczej oraz korekcie językowej. Ponadto książka ta nie jest firmowana przez żadne wydawnictwo, a jedyną tego typu informacją jest rok

Drzewica jest miastem, siedzibą gminy powiatu opoczyńskiego w województwie łódzkim. Pierwsze wzmianki o Drzewicy pochodzą z wieku XIII, przy okazji darowania osady Gosławowi z rodu Ciołków za męstwo wojenne. Komes Gosław stał się protoplastą rodu Drzewickich¹⁵, właściciele rzeczzonej osady do początków XVIII wieku¹⁶. Donośnym wydarzeniem w życiu Drzewicy było nadanie jej praw miejskich przez króla Władysława Jagiełłę w dniu 5 maja 1429 r. Drzewiczanie mogli szczyścić się swym mieszczańskim stanem do wieku XIX, kiedy to car Aleksander II, ukazem z dnia 1 czerwca 1869 pozbawił Drzewicę praw miejskich (w wyniku reformy administracyjnej obejmującej ziemie Królestwa Polskiego), sprowadzając ją do rangi osady. Odzyskanie praw miejskich nastąpiło mocą uchwały Rady Państwa w dniu 20 listopada 1986 roku¹⁷. Podczas swojej niemal 600-letniej historii Drzewica był ośrodkiem wytwórstwa, przemysłu oraz lokalnych władz administracji państwowej. Od roku 1315 Drzewica staje się lokalnym ośrodkiem katolicyzmu, za sprawą kościoła wybudowanego przez komesa Wojciecha z rodu Ciołków. Świątynia ta dała początek do dziś funkcjonującej parafii rzym.-kat. pod wezwaniem Św. Łukasza Ewangelisty.

Swoistymi „wizytówkami” Drzewicy są zamek biskupi oraz Fabryka Nakryć Stołowych „Gerlach”. Zamek ten wybudowany został w początku XVI wieku przez Prymasa Polski Macieja Drzewickiego. Kres jego użytkowej historii położył pożar z roku 1814. Do dnia dzisiejszego zachowały się malownicze ruiny z elementami oryginalnych polichromii. Zakłady „Gerlach” posiadają swoją tradycję historyczną w drugiej połowie wieku XVIII. W roku 1760 właściciel Drzewicy Filip Szaniawski rozpoczął budowę wielkiego pieca opodal miasteczka. Z biegiem czasu zakład rozrastał się, a wokół budynków fabrycznych powstała nowa osada – Kuźnice Drzewickie¹⁸. Obecnie firma „Gerlach S.A.” nadal utrzymuje zakłady produkcyjne w Drzewicy, jednak daleko jej do szczytu świetności z lat 70. XX w.

Recenzowana książka księdza Sławomira Olaka stanowi cenne uzupełnienie literatury dotyczącej historii Drzewicy. Pierwszą pracą poświęconą w całości

---

i miejsce wydania. Oznaczać to może, że książka została wydana z prywatnych środków badacza, wydrukowana w prywatnej drukarni (prawdopodobnie w Radomiu) po wykupieniu numeru ISBN, którym publikacja ta jest opatrzona.

¹⁵ Przykładowo, taką wiadomość można odnaleźć w: *Rodowód Ciołków na Drzewicy*, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, Lwów 1878, t. III, s. 270-271.

¹⁶ Po Drzewickich, właścicielami Drzewicy byli Sołtykowie, Szaniawscy i Reiscy.

¹⁷ Uchwała weszła w życie z dniem 1 stycznia 1987 roku; *Uchwała Rady Państwa z dnia 20.11.1986 r. w sprawie utworzenia miasta Drzewicy w województwie radomskim*, „Monitor Polski”, nr 32, poz. 229.

¹⁸ Kuźnice Drzewickie funkcjonowały jeszcze samodzielnie w okresie II Rzeczypospolitej. Włączone zostały w granice Drzewicy po zakończeniu II wojny światowej.

dziejom miasta, opisującą w sposób niezwykle syntetyczny historię Drzewicy na tle dziejów zamku biskupiego jest opracowanie Bohdana Guerquina z roku 1954¹⁹. Kolejnym chronologicznie opracowaniem historycznym (pierwszym ujmującym dzieje miasta w szerszym kontekście) jest praca zbiorowa pod tytułem: *Drzewica*, pod red. R. Gorzelaka (Gdańsk 1984), nosząca znamiona albumu/folderu osady, uzupełnionego o krótki rys historyczny. Fragmentaryczne informacje na temat Drzewicy można było odnaleźć w szeregu opracowań dotyczących jej właścicieli, historii regionu, etc²⁰. Obecnie trwają przygotowania kolejnej pozycji literatury, traktującej o historii Drzewicy. Praca ma nosić tytuł *Drzewica, Szkice z dziejów miasta*, a planowany termin ukazania się to czwarty kwartał 2009 r.²¹.

Autor recenzowanej książki, ksiądz Sławomir Olak jest miłośnikiem historii regionalnej. Jak sam we wstępie zaznacza, pochodzi z Zychorzyna, miejscowości silnie związanej z Drzewicą, m.in. ze względu na bliskość położenia. W zamysśle Ks. Olaka jego praca ma być uzupełnieniem wcześniejszych badań historycznych dotyczących Drzewicy, a jednym z jej celów ma być [...] *ocalenie od zapomnienia ludzi i wydarzeń, zapisanych przede wszystkim w dziewiętnastowiecznych protokołach, pismach i innych dokumentach* [...]²².

Z metodologicznego punktu widzenia, Autorowi udało się ten zamysł doskonałe, ponieważ baza źródłowa, na podstawie której dokonał on syntezy, jest obszerna i wszechstronna. Szeroka kwerenda archiwalna przeprowadzona została między innymi w Archiwum Państwowym w Radomiu, Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Kurii Diecezjalnej w Sandomierzu oraz Archiwum Parafii Rzymsko-Katolickiej w Drzewicy²³. Dopełnieniem materiałów archiwalnych okazały się niezwykle istotne źródła publikowane – prasa,

---

¹⁹ B. G u e r q u i n, *Zamek w Drzewicy*, [w:] *Teka konserwatorska*, z. 1, Warszawa 1952.

²⁰ Przykładowo: L. de V e r m o n d - J a c q u e s, *Monografia wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim*, Warszawa 1902; T. Ś w i e c i c k i, *Opis starożytnej Polski*, t. 1, Kraków 1861; J. W i ś n i e w s k i, *Dekanat opoczyński*, Radom 1913; P. P i l i c h, *Drzewica*, Biuletyn ZW PTTK, „Wędrownik”, nr III-IV, 1986; S. B u ż e Ń s k i, *Żywoty arcybiskupów, prymasów korony polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, Od Wilibalda do Andrzeja Olszowskiego włącznie*, T. 1, Wilno 1860; A. C h o m i c k i, *Herby miast i ziem polskich*, Warszawa 1939; W. W i t t y g, *Pieczenie miast dawnej Polski*, Kraków-Warszawa 1905; *Opoczno, Studia i szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Meduckiej, Kielce 2003; *Przysucha, Historia miasta od czasów najdawniejszych do 1945 roku*, pod red. S. Piątkowskiego, Przysucha 2006.

²¹ Pomysłodawcą tego projektu jest burmistrz Gminy i Miasta Drzewica Janusz Reszelewski. Nad przygotowaniem książki pracuje zespół redakcyjny pod kierunkiem Macieja Hubki. Poprzez przyjęty układ problemowo-chronologiczny autorzy poszczególnych rozdziałów mają na celu odpowiednie rozłożenie akcentów między faktami historycznymi już w literaturze opisywanymi, a tymi, które w związku z poruszaną tematyką omówione zostaną po raz pierwszy.

²² S. O l a k, *Drzewica w XIX wieku, Szkoła elementarna, parafia, miasto*, Radom 2007, s. 5.

²³ Ks. Olak uzupełnił również materiał źródłowy o zbiory prywatne mieszkańców Drzewicy.

dzienniki i zbiory normatyw, etc. Obok wspomnianej wyżej bazy źródłowej Ks. Olak wykorzystał też ponad 60 pozycji literatury – opracowań zwartych, artykułów, wydawnictw słownikowych i encyklopedycznych – co w kontekście badań regionalnych, na niejako „dziewiczym gruncie” stanowi cenne uzupełnienie stanu wiedzy w omawianym temacie. Pewne zastrzeżenia może budzić konstrukcja bibliografii oraz odniesienie jej do charakterystyki literatury zawartej we wstępie²⁴. Ks. Olak niekiedy mylnie klasyfikuje materiały z których korzystał, dzieląc je na dwie kategorie: źródła i opracowania. Przykładowo, opracowanie Ks. J. Wiśniewskiego (*Dekanat opoczyński*, Radom 1913) we wstępie zalicza do źródeł, natomiast w bibliografii figuruje pośród opracowań²⁵. Prawdziwe zastrzeżenia może budzić umieszczenie herbarza Adama Bonieckiego²⁶ pośród opracowań, podczas gdy jest on *de facto* wydawnictwem źródłowym. Sama koncepcja układu bibliografii jest nieco chaotyczna – szczególnie w dziale opracowań – utrudniając tym samym czytelnikowi sprawne wykorzystanie ładunku informacji weń zawartych. Wrażenie to nieco łagodzi bezbłędna konstrukcja i częstość stosowania przypisów – tak bibliograficznych jak i opisowych – które w połączeniu z zamieszczonym wykazem skrótów, wydatnie podnosi wartość publikacji. Zdecydowanym minusem pracy jest brak indeksów nazwisk i nazw geograficznych, niezwykle istotnych w publikacjach dotyczących regionalistyki.

Zaletą pracy Ks. Olaka jest bogata baza załączników – ponad 30 tabel zawierających dane statystyczne oraz ponad 30 ilustracji przedstawiających zdjęcia z epoki, mapy i plany oraz fotokopie dokumentów dotyczących Drzewicy. Załączniki umieszczone są w treści, niemniej jednak brak ich wykazu, co psuje trochę efekt całości.

Pod względem konstrukcji, praca dzieli się na wstęp, zakończenie i cztery rozdziały, których kolejno tytuły brzmią następująco: *Miasto i parafia Drzewica w XIX wieku*, *Szkoła elementarna w Drzewicy*, *Majątek szkoły*, *Organizacja nauczania*.

Pierwszy rozdział składa się z trzech podrozdziałów, omawiających kolejno dzieje przedrozbiorowe parafii drzewickiej, miasto Drzewica w wieku XIX i parafia Drzewica w tymże stuleciu. W rozdziale tym odnaleźć można rys historii Drzewicy na tle rozwoju parafii Św. Łukasza, szczegółowy opis rozwoju i upadku Drzewicy jako ośrodka miejskiego oraz zmiany terytorialne drzewickiej parafii. Jak sam Autor zauważa, rozdział ten ma za zadanie wprowadzić czytelnika w dzieje miasta, przygotowując tym samym do lektury kolejnych rozdziałów. Za-

---

²⁴ S. Olak, *op. cit.*, s.7-8, 192-200.

²⁵ Ze względu na charakter i czas wydania dzieło Ks. Wiśniewskiego trudno zaliczyć w poczet źródeł, dlatego jego obecność na liście opracowań jest w pełni uzasadniona.

²⁶ A. Boniecki, *Herbarz Polski*, Warszawa 1902, t. 5.

myśl został zrealizowany niemal w całości, ponieważ tę część pracy czyta się przyjemnie, a umiejętnie dobrany styl pozwala czytelnikowi łatwo i szybko przyswajać znaczne zasoby nagromadzonych w nim informacji. W podobnym tonie utrzymana jest również reszta recenzowanej pracy co stanowi jej niewątpliwą zaletę.

Pozostałe trzy rozdziały stanowią jakby odrębną całość, skupiając się wyłącznie na zagadnieniach szkolnictwa w Drzewicy. Nie brak w nich szczegółowych wyliczeń statystycznych oraz przemawiających do wyobraźni czytelnika opisów, jednak taki układ pracy może budzić pewne zastrzeżenia. Po pierwsze, koncepcja pracy daleka jest od równowagi, ciężąc zdecydowanie w stronę szkolnictwa, a pozostałą część zamierzonej treści zbywając jedynie pierwszym rozdziałem. Sam zresztą pierwszy rozdział skonstruowany jest nieco wadliwie, ponieważ podrozdziały „parafialne” – prawidłowo ograniczone cezurą czasową – są nienaturalnie przedzielone podrozdziałem o Drzewicy w XIX w. Taka koncepcja sprawia wrażenie nieadekwatności konstrukcji pracy do jej tytułu. Miałoby być, dwa człony podtytułu opisane są zbyt skromnie co do trzeciego, natomiast tytuł główny może sugerować, że w treści można będzie odnaleźć więcej informacji o historii miasta, związanych z różnymi aspektami życia codziennego, gospodarki, etc.

Rozdziały drugi, trzeci i czwarty w sposób skrupulatny opisują organizację szkolnictwa drzewickiego na tle obowiązujących w Królestwie Polskim struktur i normatyw, prezentują okoliczności założenia szkoły elementarnej w Drzewicy, charakteryzują kadre nauczycielską i zmieniające się warunki lokalowe. Zgodnie z zamysłem Autora w tym zakresie, praca ta stanowić może cenne uzupełnienie nie tylko wiedzy o historii Drzewicy, ale też [...] *przedstawienie, na przykładzie Szkoły Elementarnej w Drzewicy, zasad organizacji i funkcjonowania wszystkich szkół elementarnych w XIX wieku na terenie zaboru rosyjskiego w świetle obowiązujących na tych ziemiach przepisów dotyczących edukacji [...]*²⁷.

Reasumując, praca Ks. Olaka stanowi cenne uzupełnienie wiedzy z zakresu historii regionalnej. Sposób narracji i przyjazny czytelnikowi styl języka predestynują recenzowaną pozycję literatury do kanonu „lektur obowiązkowych” historyka czy też miłośnika regionalistyki. Zasygnalizowane w niniejszej recenzji niedociągnięcia natury metodologicznej nie rzutują w sposób zdecydowany na wartość poznawczą *Drzewicy...*, stanowiąc subiektywną ocenę recenzenta. Wszak istotnym jest, aby badania nad historią regionalną posuwały się dalej, poszerzając stan wiedzy na ten temat. Ponadto ustawiczne prowadzenie badań, pracy ze źródłami i literaturą „wygladzają” warsztat. Warto podkreślić, że ca-

---

²⁷ S. Olak, *op. cit.*, s. 5.

łość przedsięwzięcia (badania i wydanie książki) prawdopodobnie finansowo udźwignął Ks. S. Olak, co może świadczyć o jego wielkiej pasji i gotowości do poświęceń celem jej realizacji²⁸. Taka postawa, uzupełniona zadbaniami o korektę językową oraz konsultacją metodologiczną (recenzję wydawniczą) pozwoliłaby zapewne uniknąć mankamentów warsztatowych wyłuszczonej w tej recenzji.

Maciej Hubka
(Piotrków Trybunalski)

---

²⁸ Por. przypis nr 1.